

DOI 10.31909/26168820.2018-(38)-8

УДК 811.161.2

ВІДТВОРЕННЯ ОЗНАКИ ‘КОЛІР’ У ФЛОРНОМЕНАХ СХІДНОПОЛІСЬКОГО ГОВОРУ

М. Поїстогова

кандидат філологічних наук,

Інститут української мови НАН України

Автор досліджує зафіксовані у східнополіських говірках флорномени, мотивовані ознакою ‘колір’. Наводить назви, які прямо (від відповідних прикметників, що називають колір) чи опосередковано (через асоціативне зіставлення з предметом чи явищем довкілля того самого кольору) вказують на колір рослини або її частини.

Ключові слова: східнополіський говір, флорномени, мотивація, мотиваційна модель, мотиваційна ознака ‘колір’.

У процесі пізнання навколишнього світу увагу людини найперше привертає багатобарвність природи, тому не випадково колір відіграє істотну роль у номінації рослин. Про це свідчить велика кількість флороназв з мотиваційною ознакою ‘колір’. Спостережено, що флорооб’єкт діалектоносії пов’язують із кольором шляхом опису рослини, коли назва ще не усталилась, наприклад: *шо ‘б’ілен’ким цв’іте, ‘тейе шо ‘б’ілим цв’іте* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora Cav.*’, або коли назви не знають: *все’редин’і ‘темно-виш’неве, край’ки ‘жовтин’к’і* ‘декоративна квітка’; *к’расн’і лист’ки, ‘зерн’ачко ‘чорнен’ке* ‘?’ без розкриття семантики’; *цв’іте жав’тастин’ким* ‘?’; *цв’ітут’ ‘жовтим і ‘син’ім у га’йу* ‘?’; *навес’н’і цв’ітут’ бл’едногодуб’ен’ко і бл’едно’розовен’ко* ‘?’.

Простежимо, які лексичні мотиватори передають ознаку кольору, яка кольорова гама закріпилася у флорноменах східнополіських говірок.

Назви можуть указувати на колір рослини або її частини прямо чи опосередковано. Прямо – коли утворені від відповідних прикметників, що називають колір. Так, білим кольором мотивовані флорномени: *‘б’іла тра’ва, ‘б’ілен’ке ‘з’іл’е, б’елага’ловка* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora Cav.*’ – за білим кольором квітів; *‘бієди бур’йан* ‘?’ (інф.: *цвіет ‘бієди*); *б’ела’кор’ен’* ‘пирій повзучий, *Elytrigia repens L.*’; *‘топол’ б’іло’листяний* (інф.: *‘нижн’а сторо’на ‘б’іла*), *б’іл’о’л’ист* (інф.: *з од’ного ‘боку ‘б’іл’ий л’ист’ок*), *б’іло’лисник, б’іл’о’листа тупол’а, б’іл’о’листка* (інф.: *п’ід ‘низом ‘б’іле*), *б’іл’о’лиственица, б’і’лина* (інф.: *‘лист’а з од’ного ‘боку ‘б’іле*) ‘тополя біла, *Populus alba L.*’; *‘б’ілий гриб* ‘печериця польова, *Agaricus arvensis*’; *‘б’іла па’ганка* ‘бліда поганка, *Amanita phalloides*’.

Чорний колір є семантичною основою назв: *‘чорни ‘корен’* ‘живокіст лікарський, *Symphytum officinale L.*’; *чорно’корен’* ‘чорнокорінь лікарський, *Cynoglossum officinale L.*’; *чер’нушка* ‘цибулинка, які виростають на стрілці після цвітіння’, ‘чорна головка на стрілці цибулі, в якій міститься насіння’; *‘чорна тра’ва, чорного’лов, чорного’ловци* ‘різновид трави’ (інф.: *з’верху на стебл’і ‘чорне ‘с’імн’ачко*); *чор’нобил’* ‘полин звичайний, чорнобил, *Artemisia vulgaris L.*’ – за кольором мітелки; *чор’ниці’і* ‘чорниця звичайна, *Vaccinium myrtillus L.*’; *чер’нослив* ‘терен звичайний, *Prunus spinosa L.*’ – за кольором плоду; *чор’ноклен, чернок’л’он* ‘чорноклен, *Acer tataricum L.*’ (інф.: *‘темна ко’ра*). У номені *чорноб’ривці’і* ‘чорнобривці, *Tagetes*’ мотиваційна ознака (МО) пов’язана з формою плоду, який зовні нагадує брову, та його кольором.

Прикметники *красний, червоний* лягли в основу флорноменів: *к’расний ‘кор’ін’* ‘воловик лікарський, *Anchusa officinalis L.*’, ‘кімнатна рослина’; *червоноко’л’інец’* ‘гірчак перцевий, *Polygonum hydropiper L.*’; *крас’н’ук(и), кра’с’ук(и), крас’н’ак(и), красн’а’чок,*

красного'ловец', красного'ловц'і, краснага'ловик, красного'ловики, красного'ловка(ки) 'підосичник, *Voletus aurantiacus*' (інф.: к'раснайа га'лоўка).

Зв'язок із прикметником *розовий* відображено у назві 'розовийе цве'ти 'коронарія зозуляча, *Coronaria flos-cuculi*'.

У номенах *ри'жей*, *рижик* 'рижій посівний, *Camelina sativa L.*' (інф.: 'риже на'с'ін':а); *ри'жок*, *риж'ки*, 'рижики' 'рижик справжній, *Lactarius deliciosus Fr.*' (інф.: 'рижийе', 'рижен'к'ійе, к'расн'ен'к'ійе та'к'і) відбито рудий колір.

Вираженням жовтого кольору є назви: *жовт'л'ак* 'переспілий жовтий огірок'; 'жоўти к'в'ітки 'калюжниця болотна, *Caltha palustris L.*'; 'жоўти к'в'іточки 'анемона жовтцева, *Anemone ranunculoides L.*'; 'жоўти цв'ет 'георгіна жовта'; 'жоўтийе цве'ти 'цмин пісковий, *Helichrysum arenarium L.*'; 'жовте 'з'іл':е 'жовтозілля звичайне, *Senecio vulgaris L.*'.

Зелений колір передано в номені *зе'лене 'з'іл':е* 'лепеха звичайна, *Acorus calamus L.*' Із зеленим кольором пов'язана назва трави 'з'іл':а [1, с. 13].

Для прикметника *зелений* характерна подвійна семантика. Він може позначати колір рослини чи її частини й незрілість, напр.: *зе'лений хл'іб* 'недостиглі зернові'; 'зелен', *зе'лене*, *з'е'л'енийе*, *з'е'л'онайа*, *зе'лена го'родина* (інф.: *з'е'л'ене*, *недас'п'іле*) 'деякі молоді овочі і трави'; *зе'лене*, *зе'лени(йе)* ('яблука, г'руш'і, 'вишн'і), *шче з'е'л'енийе*, *зе'лепух'і* 'недостиглі фрукти і ягоди', *зеле'нец* 'неспілий горіх' (інф.: *зе'лений а'р'ех*).

Назва *зи'мозелен* 'садовий різновид айстри степової' відображає не стільки колір як такий, скільки те, що рослина залишається зеленою і взимку, отже до ознаки 'колір' додається ознака 'властивість рослини'.

У назві *жоўтозе'лений* 'сорт агрусу' діалектоносії сприймають і передають проміжний колір між жовтим і зеленим або відтінок кольору. Інколи діалектоносіям складно визначити колір рослини чи плоду рослини (інф.: 'б'ілий чи 'жовтий чи *зе'лений* (виноград); 'чорна чи *виш'н'ова* (ожина)).

З голубим кольором пов'язана назва *не'беснен'ки гар'буз* 'сорт гарбуза'.

Зафіксовано фітономени, співвідносні із синім кольором: 'син'і цвіцт, с'і'н'авке 'цикорій звичайний, петрові батоги, *Cichorium intybus L.*'; *син'оц'виет* 'горлянка повзуча, *Ajuga reptans L.*'.

Яскравість квітів покладено в основу найменування *бл'ис'кач* 'приворотень, *Alchemilla*' (інф.: *бл'ис'кучийе к'в'іточки*).

Характерне забарвлення листя трави відбито у назві 'писана тра'ва 'шовкова трава, *Phalaris arundinacea Picta*' (інф.: *у с'мужечки*).

Близькі за семантикою до прикметників, що передають колір, прикметники *світлий* і *темний*: *с'в'ітла лобо'да* (рослина має світле забарвлення листя), *темна ло'за*, *с'в'етла і т'м'ана ка'лина*, *темний виног'рад* (темне забарвлення плоду).

Відзначено випадки, коли колір диференціює види рослин, напр.: 'б'ілий мак 'латаття біле, *Nymphaea alba L.*' / 'жоўти мак 'глечики жовті, *Nuphar lutea L.*'; 'лопух 'бієли 'латаття біле, *Nymphaea alba L.*' / 'лопух 'жоўти 'глечики жовті, *Nuphar lutea L.*'; 'л'іл'ійа 'б'іла 'латаття біле, *Nymphaea alba L.*' / 'л'іл'ійа 'жовта 'глечики жовті, *Nuphar lutea L.*'; *ш'чавел' св'етлаз'е'л'енийе л'іст'к'і* і *т'ем'н'ейшийе л'іст'к'і* 'види щавлю'; 'б'ілий к'л'евер 'конюшина повзуча, *Trifolium repens L.*' / *к'расний к'л'евер* 'конюшина лучна, *Trifolium pratense L.*'; 'б'іла 'нехворошч 'полин гіркий, *Artemisia absinthium L.*' / 'чорна 'нехворошч 'полин звичайний, чорнобиль, *Artemisia vulgaris L.*'.

МО 'колір' найбільш характерна для різновидів і сортів рослин, напр.: *б'іло'корка* 'сорт пшениці'; *п'росо 'б'іл'е*, *чорне*, *жовте*, *к'расне'ке*; *л'ун'ін 'с'ін'ій*; *кукур'гуза 'б'іла*, *'жовта*; *бу'р'ак к'расни(ий)*, *чер'вони(ий)*, *розовий*, *р'а'би*, *р'а'бен'к'і*, *смуг'настий* 'столовий буряк'; *б'ілий бу'р'ак* 'цукровий буряк'; *морква к'расна(йа)*, *'жоўта(йа)*, *'б'іла(йа)*, *б'ілох'воста*; *ци'бул'а 'б'іла*, *'син'а(йа)*, *'жоўта*, *к'расна*; *ка'пуста 'б'елайа*, *б'елака'чан:айа*, *'син'а*; *ред'ка 'чорна*, *'б'іла*, *чер'вона*, *к'расна*, *'розова*; *ре'д'іска к'раснен'ка*, *'б'ілен'ка*; *р'іпа 'чорна*, *'б'іла 'Brassica gara*; *кар'топл'а*

б'елац'в'етка, син'ог'лаза кар'тошка, син'ог'лазка, син'о'очка, голубог'лазка, красног'лазка, красно'ичка, розо'вочка; ква'сол'а 'б'іла(йа), 'б'ілен'ка, 'чорна(йа), 'чорнин'ка, чорно'р'аба, чорно'р'аб'ен'ка, чорно'пузен'ка, 'б'іла і 'чорни на'сочки, р'а'ба(йа), р'а'бен'ка, 'писана, 'писанка (інф.: р'а'ба), пису'вастин'ка, цв'іт'на (інф.: р'а'ба), разноц'в'ітна, к'расна, к'раснин'ка, чир'вона, красно'р'абин'ка, 'розовен'ка, ка'ричн'ева, руд'а, 'жовта(йа), 'жовтин'ка, зе'лена, зе'ленен'ка, зеле'нушк'і, 'с'іра, 'с'ірен'ка, 'с'ін'ен'кайа, 'с'ін'ій ква'сол'; буоб'р'аби; гар'буз к'расний, 'жовти, р'а'бий, 'чорний, 'с'ірий; ка'вун р'а'бий, 'чорний; 'агрус к'расний, 'розови(й), 'жоўтий, 'жоўтин'кий, зе'лени(й), зеле'нен'кий, 'син'ій, 'чорни(й), 'рабин'кий; смо'родина 'чорна(йа), 'б'іла, к'расна, чир'вона, 'розова, 'жовта, 'жолтайа; ма'лина к'расна, 'розо(а)ва, 'б'іла, 'жоўта; о'жина к'расна, 'чорна, 'сиза, 'син'а; виног'рад к'расний, 'жовти, зе'лени, 'б'іли, 'син'і, 'чорни; к'расна(йа), к'расне, к'раснийе, к'раснен'ки, красно'бока, красно'бок'і, красна'бок'ійе, червоно'бокин'кі, 'жоўте, зе'лени, бе'л'авка, си'вак, сива'к'і, 'попел'ка (інф.: йак 'поп'ел), 'писанка (інф.: р'а'ба), 'б'іла і к'расна 'пепенка, пу'т'імка 'б'іла і зе'л'ена 'сорти яблук'; г'руша 'б'іла, 'с'іра, красно'бока, г'руша красна'бока; 'чорна, к'расна(йа), к'расни, 'жоўта(йа) 'сорти вишень'; 'б'іла, к'расна(йа), чир'вона, чер'вон'і, 'розава, 'розавин'ка, 'розовен'ка, 'жоўта, 'жоўти(йе), 'жоўт'ін'кайа 'сорти черешень'; 'б'іла, 'б'іли(йе), 'чорна(йа), 'чорни(йе), чар'нушка, чорно'слив, чорно'слиўка, к'расна(йа), к'расни(йе), крас'нен'ки, красно'боки, виш'нева, 'розова, 'розови, 'розавен'к'ійе, 'жоўта, 'жоўти(йе), 'жоўтин'ка, зе'лена, 'син'а, 'син'і(йе), 'синен'ка, 'син'ка, хв'іа'л'етавийе, 'мура 'сорти слив'; айли'ча к'расна, 'жоўта; 'б'іла, 'біела, б'йіла, 'чорна(йа), чир'вона, к'расна, розо'вен'ка, 'жоўта(йа), 'син'а, 'сива 'сорти шовковиці'; п'івн'ік'і а'ранжови, 'жовти(йе), галу'би, голу'бийе, 'син'і(йе), 'с'ін'ійе; дзво'ночк'і 'б'ілен'к'і, 'синен'к'і; 'б'іла, чир'вона, к'расна, 'розова, 'жоўта 'різновиди троянди, Rosa'; 'рожа к'расна, 'розова, 'б'іла 'різновиди рожі городньої, Alcea rosea L.; сер'жина к'расна, р'а'ба; пас'л'он 'б'іли(й), 'чорни(й), к'расни(й), 'жовти(й), 'с'ін'і; ичи'рец'(') к'расни, 'біели, зе'л'ени, ичи'риц'а зе'лена; лобо'да 'б'іла (у номені продубльовано МО 'білий колір', слово лобода, на думку дослідників, походить від кореня зі значенням 'білий' [2, с. 276; 3, с. 112]), 'б'елайа, б'е'луха, 'жоўта(йа), жов'туха, зе'лена, 'с'іра, попе'л'істайа, 'чорна(йа), к'расна, красно'п'ірка (інф.: 'наче красно'вата); о'сика 'чорна, 'б'іла, б'іло'листа; вер'ба к'расна, 'б'ела, 'б'іла (інф.: 'б'іл'і кот'ік'і), б'іла'вербица, б'і'лина (інф.: 'б'ілий лист з-пуд с'поду); ло'за зе'лена, 'с'іра, 'б'іла, б'іло'лиз (інф.: 'б'ілий лист), чир'вона, к'расна, красно'лиз, 'чорна, чор'нолиз, чорно'л'із, чарна'лоз (інф.: чарна'ватейе 'л'іст'а), черна'луоз (інф.: ка'ра 'темна); вербо'лиз 'жовтий, 'сивий; 'б'іла(йа), 'б'ела(йа), 'біела, к'расна, 'розова, 'жовта(йа), 'жолта(йа) 'жовтин'ка, та'ка йак 'с'ірен' 'різновиди акації'; каш'тан 'б'іло цв'і'те, цви'тут' б'йелим і 'розавим; бузи'на 'чорна(йа), к'расна(йа); 'чорна(йа), чорно'лодна, чир'вона, к'расна(йа), к'расний горо'бинец' 'різновиди горобини'; ка'лина чер'вона, к'расна(йа), 'жовта; 'б'іла, 'біден'ким ц'витом цви'те і 'розавен'ким, цв'і'те 'б'іло, к'расно, 'с'ірен'ево, к'расна, к'раснен'ка, 'розова, 'жовта (інф.: цв'іт), 'чорна (інф.: каричн'е'вастиїе 'йагади) 'різновиди шипшини'; кру'шина 'чорна, к'расна; 'вовч'і 'йагоди к'расни, 'с'ін'ійе; бамба'рис 'чорни, к'расни; 'б'іли(й), 'б'ели(й), к'расни(й), к'раснин'ки(й), чир'воний, ма'л'інавий, бур'довий, 'розови(й), 'розавин'к'ій, галу'би, голу'бен'кий, 'син'і(й) (інф.: 'син'о цв'і'те), 'синен'кий, с'і'р'ен'еви(й), хв'іо'летовий, с'і'р'ен' 'б'іла, 'б'елайа, 'с'ін'айа, с'і'р'ен'ева 'різновиди бузку'; 'б'іли(й) гриб, 'б'ілийе гри'би, (інф.: 'б'ілий уни'зу; з-пуд 'низу 'б'ілий; 'б'іла 'шапка; з 'б'ілоу 'шапкою; б'і'лен'а га'лоўка), 'чалий гриб, 'чорнийе гри'би, чернага'лови гриб, чарнага'ловен'к'ійе гри'би, чарнага'ловчик'і, каш'танови гриб, 'бури гриб, буро'вик (інф.: 'шапка 'темна; 'шапачка 'чорна; га'лоўка 'чорна; з'верху 'чорний) 'білий гриб, боровик, Boletus edulis'; 'б'елайа ра'доўка, жаў'тух'і, жов'тобрухи, жов'тобрушки, зе'ленка, зе'л'онк'і, зеле'нушки, зел'е'нуха, зел'е'нухи, зеле'ниці'і, зел'е'нички (інф.: зе'ленен'к'і во'ни; зе'ленен'к'і з'верху; зе'лена 'шапочка), 'с'ін'і гриб, си'н'ак, син'а'ки,

си'н'авки, си'н'авчики, си'вушки 'різновиди рядовки, *Tricholoma*, *с'і'рен'евайа ра'доўка* 'рядовка фіолетова, *Lepista nuda*; *сиро'йіжка* 'б'іла, 'б'ілен'к'і, 'чорнийе, к'расна, к'расни(йе), к'раснин'к'і(йе), 'розава, 'розавин'к'і(йе), 'жовта, 'жовтин'к'і(йе), зе'лена, з'ел'е'нушк'і, галу'б'і(йе), 'син'а, 'синен'к'і, 'пепел'ного ц'в'ета 'різновиди сироїжки їстівної, *Russula vesca* Fr.'; б'і'л'ак, б'і'л'а'ки, 'б'елий гриб (інф.: 'б'і'л'і, 'б'і'лийе), 'ч'орний гриб, 'чорни'зуби, чор'нушка, чор'нушки, черн'у'ки (інф.: 'чорни(йе), 'темни, с'в'ерху 'т'омнийе), *с'і'рен'ови, ку'ричн'ови* 'різновиди хряща-молочника, *Lactarius*'; 'б'іли(й) мухо'мор, 'б'іла муха'мора, к'расни мухо'мор, к'расна муха'мора, к'расного'ловец', 'жоўти муха'мор, 'жоўта муха'мора, муха'мор зе'лени, 'син'ій 'різновиди мухомора, *Amanita*'.

Для передачі насиченості кольору використовують підсилювальну частку *аж*: *аж 'чорний* (тютюн), *к'расна аж 'чорна* (шовковиця), *'розовий аж к'расний* (бузок), *'син'і аж 'чорни йагод'ки* (терен).

У назвах рослин (переважно сортів) відбито різноманітні відтінки кольорів. Відтінки червоного кольору передають такі слова як *красну'вати, 'наче к'расни* (агрус), *красно'ватий* (бузок), *крас'насте* (ст'руч'е), *темнок'расна* (троянда), *темна-к'раснийе* (сироїжки), *червону'вата* (лоза), *буру'васти* (черешні); рожевого – *розо'вастин'ка* (редька), *цв'ів розо'вато* (та'бак), *розо'васти, розо'ватен'ки, 'розови 'наче, т'рошк'і розо'вен'к'ій, бл'едно-розовий* (агрус), *розо'вен'кий* (виноград), *розову'вастин'ка* (г'руша), 'наче *раза'васта* (шовковиця), 'наче *раза'ватийе* (хр'аш'ч'і); рудого – 'наче *ру'да* (шовковиця), *риже'вати* (хрящ-молочник); жовтого – *жаўта'вата, чут' 'жовт'ін'ка* (квасоля), *жаўта'васта* (морква), *жоўту'ватий, 'наче 'жоўти, жаўтасти* (агрус), *жоўтастий* (виноград), *жоўту'вата* (слива), *жаўту'вата* (черешня), *жаўтаста* (шовковиця), 'наче *жов'товастий* ('топол'), *жел'таста* (лаба'да), *жовтога'раче* (просо); зеленого – *зелену'вата, з'ел'ена'ват'ін'ка* (квасоля), *зелену'васти* (агрус), *зелену'вати, зелену'васта* (слива), *зелена'вата* (сироїжка), *зелено'васти* (хр'ашч), *зеле'насти* (приск'л'он 'паслін'), *св'ітло-зе'лена* (лобода); голубого – *галу'б'і 'наче, 'наче голу'бастий* (бузок); синього – *с'ін'е'ватийе* (помідори), *с'ін'е'вати, син'у'вати(й)* (агрус, виноград), *с'ін'е'вата* (ожина), *син'у'вати* (паслін), *темно-син'і* (вовчі ягоди), *темно-'син'а, 'син'айа ад:'а'йе* (сироїжка), *син'у'ватий, си'н'асти*; фіолетового – *бл'ідо-с'і'рен'евий* (бузок), *т'омно-с'і'рен'ева* (с'і'рен'), *чер'нилний* (виноград); білого – *бил'наста* (пше'ничка 'кукурудза'), *б'іласта* (лобода), *бе'ласти* (агрус), *би'ластин'ка* (черешня), *б'іловаста, бі'ласта* (шовковиця), *б'іласти* (хр'аш'ч'і), *бе'ластийе* (сироїжки); сірого – *с'і'васта* (лоза), *сиво'ват'і* (грузди), *сиза'вата, 'наче 'сиза, чорно-'сиза* (ожина); чорного – *черна'ватийе* (стру'говини), *чорну'вата* (ожина, слива), *чор'новиста* (шовковиця); передано світлий і темний відтінки – *св'іт'л'ішин'к'і* (сливи), *темна'вата* (квасоля).

Колір, як ознака мотивації, може передаватися опосередковано, через зіставлення з предметом чи явищем довкілля того самого кольору. Спільна ознака 'колір' об'єднала у свідомості діалектоносіїв певний об'єкт і рослину, такі назви відтворюють асоціативність мислення носіїв говірок.

Численні флороназви асоціативно пов'язані з білим кольором. МО 'білий колір' найчастіше проступає у назвах, похідних від *молоко*. Для цілої групи рослин, які виділяють на зламі стебла білий сік, характерний фітономен *молочай*. У східнополіських говірках назву *молочай* (з різним суфіксальним оформленням) мають декілька рослин: 'кульбаба лікарська, *Taraxacum officinale*' (інф.: 'кажет' бо *молоч'ко; б'і'жит'моло'ко*), 'молочай кипарисоподібний, *Euphorbia suparissias* L.' (інф.: *за 'того, що молоч'ко; вирви, так і малач'ко б'і'жит*), 'жовтозілля звичайне, *Senecio vulgaris* L.' (інф.: *вид'і'л'айе мала'ко*), 'латук дикий, *Lactuca serriola* L.', 'цикорій звичайний, *Cichorium intybus* L.', *моло'чай, молоча'йі, моло'чайка(у), малача'к'і, малач'н'ак, ма'лошин'ік, ма'лочник'і, мала'чарки, мала'кан(у), гриб з моло'ком, мала'чарни гриб, мо'лошини(йе) гри'би* 'хрящ-

молочник повстистий, *Lactarius vellereus* (інф.: із малач'ком; йак розло'ми, так молоч'ко 'б'ілен'ке й те'че).

Семантична модель мотивації 'білий колір соку' > 'назва рослини' широко представлена в українській та інших слов'янських мовах [3, с. 99; 4, с. 113; 5, с. 76].

У східнополіських говірках зафіксовано назви, похідні від *молоко*, які не пов'язані з виділенням соку у рослин: *молочай* '?' (інф.: 'лист'а ве'лике, бйі'ласте); *са'баче мала'ко* '?' (інф.: 'б'ілим цв'іт'е); *му'лошина лобо'да* 'лобода біла, *Chenopodium album* L.'; *мо'лошина г'руша* 'сорт груш' (інф.: 'б'іла). Ці назви зумовлені білим кольором листя, квітів та плоду.

Відзначено назви, які передають етап досягання рослин, що асоціюється з молоком і мають значення 'молодий, який не дозрів, не дійшов певної стиглості': *мо'лочна куку'рудза*, *ма'лошни ка'чан*, *ма'лошний к'ік*, *ка'чан з молоч'ком* 'етап досягання кукурудзи' (інф.: *мала'ди ки'юк*; *иче моло'ди*; *тил'к'і мала'ко б'і'жит*); *малач'ко нал'і вайеца*; *малач'ко с'п'ейе*); *малач'ко* 'етап досягання злаків' (інф.: *иче не га'тов'е*); *ма'лошнийе гри'би*, *ма'лочн'ічк'і* 'молоді гриби (заг. н.)' (інф.: *мала'дий гриб*; *мала'ден'к'ій*).

Мотив 'білий колір квітки' виразно проступає у назвах: *н'е'в'еста* 'галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.', 'кімнатна рослина'; *хва'та* 'галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.'; *хва'та 'д'ев'іч'я* 'кімнатна рослина', що асоціюється з вбранням нареченої.

У номені 'б'іла сн'і'жина' сорт яблук' відзначено подвійну мотивацію за білим кольором.

З білим (світлим) кольором квітів пов'язана назва рослини *св'іт'лана* 'галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.'; як зазначає Г.П. Півторак, в основі власного імені лежить це ж значення 'світловолоса, білява' [6, с. 54].

Чорний колір опосередковано проступає у назвах 'галка' 'суцвіття рогозу'; *че'нец'*, *чен'ц'і* 'хрящ-молочник оливково-чорний, *Lactarius pescator*' (інф.: 'чорни'); номен *жуч'к'і* 'сорт слив' (інф.: 'чорн'ен'к'ійе, д'робн'ен'к'ійе с'л'іви) семантично пов'язаний з двома МО 'колір' і 'розмір'.

За асоціацією з темним кольором шкіри певної нації, раси постали назви: *ци'ганка*, *ци'ганачка* 'кімнатна рослина' (інф.: з *к'расними цв'і'тами*); *ци'ганки*, *ци'ганачки* 'волошка син'а, *Centaurea cyanus* L.'; *ци'ганка* 'сорт картоплі' (інф.: 'син'а кар'топл'а), 'сорт вишень', 'сорт яблук' (інф.: *аж 'темни, воро'ни*); *ци'гани*, *негр* 'сорт помідорів' (інф.: 'чорнийе); *а'ранка* 'сорт яблук' – у назвах відбито чорний і темні відтінки червоного та синього кольорів.

Червоний колір, що нагадує колір крові, передано у назвах *к'роўка*, *к'роўец'*, *к'роўц'і*, *кри'є' вавник*, *кри'є' вавец*, 'за'йеча кров', 'зайача к'роўц'а', 'зайачайа к'роўка' 'звіробій звичайний, *Hypericum perforatum* L.'; *кри'є' вавец* 'чистотіл звичайний, *Chelidonium majus* L.' (інф.: *сок к'расний йак кров*).

З червоним кольором соку плодів пов'язана назва 'йушка' – від народної назви, що означає 'кров' (інф.: *ка'лина пус'тила 'йушка 'сік*).

Червоний колір, який асоціюється з вогнем, жаром, послужив основою для метафоричних назв: 'вогник', *ого'н'ок* 'кімнатна рослина з червоними квітками'; *ого'н'ок* 'сорт картоплі', 'сорт кавуна'; *же'рон'а*, *же'рон'ійа*, *жи'рон'ке* 'кімнатна рослина, герань'; *жа'рувка* 'сорт картоплі'; 'іскра' 'сорт картоплі'; 'іскорка' 'сорт помідорів'; *х'вакел* 'сорт помідорів'.

З червоним чи рожевим кольором пов'язані назви 'зарєво', 'зарова' 'сорт картоплі' (інф.: 'розова, к'расна); *рос'в'ет* 'сорт помідорів'.

Значна кількість назв рослин, зумовлених червоним кольором, виникла внаслідок асоціацій з реаліями живої природи: *гре'чуха* 'сорт картоплі' (інф.: *к'расна кар'тоха*); *бу'рак* 'повитиця льонова, *Cuscuta epilinum* Weihe' (інф.: 'л'іст'ачко к'расн'ен'коіе йак на бура'ку); *бура'чок* 'декоративна квітка'; *бурач'ки* 'кімнатна рослина'; *бур'ач'ки* 'щириця

садова, *Amaranthus*’ (інф.: ‘корин’, *ст’еб’ло к’расне, к’в’ітка з чер’воним ‘лист’ам*); *бура’чок, бура’коўка, бу’рачка* ‘сорт яблук’ (інф.: *к’расна йак бу’рак, темно’к’расна*); *бура’коўка, бур’а’коўки* ‘сорт груш’ (інф.: *к’расна все’редин’і*); *‘вишен’ка* ‘вогник червоний, *Melandryum rubrum L.*’, ‘фуксія, *Fuchsia*’ (інф.: *к’расно цв’іте*); *райка* ‘кімнатна рослина’ (інф.: *к’расна*); *ма’линоўка* ‘сорт яблук’ (інф.: *к’расна*); *брус’ниця* ‘веснівка дволиста, *Maianthemum bifolium*’ – плоди рослини червоним кольором та формою нагадують ягоди брусниці; *сасн’а’ки* ‘рядовка жовто-червона, *Tricholomopsis rutilans*’ (інф.: *красна’ватийе га’лоўк’і*). З червоним кольором пов’язана назва *рак* ‘сорт картоплі’ (інф.: *к’расна кар’тоха*).

Опосередковано виражають червоний колір (про що засвідчують коментарі діалектоносіїв) флорономени: *ком’і’сарка* ‘сорт груш’; *комсо’молка* ‘сорт яблук’ (інф.: *к’расне ‘йаблоко; чер’воне все’редин’і; ‘дуже к’расне і все’редин’і*); *окт’аб’ронок* ‘сорт картоплі’ (інф.: *к’расна*); *с’тал’інка* ‘сорт картоплі’ (інф.: *к’расна*).

Жовтий колір опосередковано передають назви: *пра’с’анк’і* ‘рядовка жовто-червона, *Tricholomopsis rutilans*’ (інф.: *‘жовтийе йак п’роса*); *йа’йешен’ка* ‘цмин пісковий, *Helichrysum arenarium L.*’; *ли’мон’а г’руша, ли’монка* ‘сорт груш’ (інф.: *г’руша ‘доўга, ‘жоўта*) – за ознакою кольору та форми; назва *ли’сичка* ‘гриб *Cantharellus cibarius*’ виникла внаслідок асоціації кольору гриба з кольором хутра лисиці; *л’ісах’вост* ‘лисохвіст лучний, *Alopecurus pratensis L.*’ (інф.: *цв’іт’е ‘жовт’ін’к’ім*); *кана’рейки* ‘льонок звичайний, *Linaria vulgaris L.*’ – з жовтим кольором квіток; *кана’рейашник* ‘вид трави’ – забарвлення трави викликає асоціацію з зеленувато-жовтим оперенням птаха; назва *ав’дотачк’і* ‘нагідки лікарські, *Calendula officinalis L.*’ пов’язана з яскраво-жовтим забарвленням квітів (пор. рос. *ав’дот’ка* ‘одуд – птах з яскравим оперенням’); опосередкованим може бути зв’язок і з власним іменем – яскраве забарвлення квітів нагадує яскравий колір одяжі людини (в смоленських говірках Авдотками називають жінок, які сходяться на богомилля до Вознесіння в найкращому вбранні) [7, с. 173].

Жовтий колір, як колір вогню, послужив основою для метафоричних назв *па’жарна к’в’етачка* ‘горицвіт весняний, *Adonis vernalis L.*’; *гориц’в’іт* ‘т. с.’, *гариц’в’ет* ‘чистотіл великий, *Chelidonium majus L.*’ – за жовтим кольором квіток.

Унаслідок порівняння з золотом утворені флорономени *золот’ник* ‘перстач прямостоячий, калган, *Potentilla erecta (L.) Hampe.*’, ‘парило звичайне, *Agrimonia eupatoria L.*’; *зала’тушник, зала’тишин’ік* ‘золотушник звичайний, *Solidago virgaurea L.*’; *зала’тарка* ‘сорт тютюну’; *золотий ра’н’ет* ‘сорт яблук’. Назви мотивовані золотисто-жовтим кольором квітів, листя, плодів.

Нерідко у сприйнятті східних поліщуків жовтий і зелений кольори виступають семантично тотожними, пор. у зв’язку з цим коментарі діалектоносіїв до назв *о’л’йіники, о’л’йінички* ‘вид гриба’ (інф.: *‘жовтен’к’і ‘бабочки; зе’ленийе*), *а’л’івка* ‘сорт квасолі’ (інф.: *чут’ ‘жовт’ін’ка*), *ал’ів’кова ква’сол’а* (інф.: *з’ел’ена’ват’ін’ка*). Як зазначають дослідники, в далекому минулому зелений і жовтий кольори не членували [8, с. 119], етимологи зводять назви до одного кореня *ghel- ‘жовтий, зелений’ [9, с. 203, 257].

Синій колір опосередковано передає назва *л’онок* ‘флокс, *Phlox*’, ‘садовий різновид айстри степової’ – ці рослини мають подібний синій колір квітки.

У фітономені *син’е’небо* ‘садовий різновид айстри степової’ відзначено подвійний зв’язок із синім кольором.

Сірий колір опосередковано відбито у назві *зайачи гриб* (інф.: *‘с’ірен’кий гриб*).

Із сизим кольором, характерним для листя рослини, опосередковано пов’язані назви *дим’тра’ва* і *житниця* ‘рутка лікарська, *Fumaria officinalis*’.

Сивий колір послужив основою для метафоричної назви *ми’шата* ‘рядовка сіра, *Tricholoma portentosum*’ (інф.: *‘сивен’к’і гри’би, ‘сивен’ки йак ‘миша*).

У назві *цв’ітут’ аж ту’маном і’д’ет’* передано асоціацію цвітіння конопель із кольором відповідного явища природи.

Метафоричним вираженням різнокольорового забарвлення квітів є назва з'єз'ул'ки 'горлянка повзуча, *Ajuga reptans* L.', 'вид лілії' (інф.: *p'a'b'en'k'ijl'e'l'eij*).

Отже, як засвідчує матеріал, ознака 'колір' у флорономенах східнополіського діалекту представлена дуже широко. У номінації рослин знайшли відбиття основні кольори спектру та численні відтінки. Продуктивними лексичними мотиваторами є прикметники *білий, чорний, червоний, жовтий, зелений, синій*. Рослина одержує назву за своїм кольором чи кольором певної частини (квітів, стебла, листя, плоду, вічка, шапинки тощо). Використані різні мотиваційні моделі творення назв: 'колір' > 'назва рослини' і 'предмет певного кольору' > 'назва рослини'.

1. Колосова В. Б. Лексика и символика славянской народной ботаники. Этнолингвистический аспект / В. Б. Колосова. – М. : Индрик, 2009. – 352 с.
2. Етимологічний словник української мови. Т. 3. – К. : Наукова думка, 1989. – 552 с.
3. Меркулова В. А. Очерки по народной номенклатуре растений / В. А. Меркулова. – М. : Наука, 1967. – 259 с.
4. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті / Я. В. Закревська. – К. : Наукова думка, 1976. – 162 с.
5. Шамота А. М. Назви рослин в українській мові / А. М. Шамота. – К. : Наукова думка, 1985. – 162 с.
6. Півторак Г. П. З історії власних імен: Віталій, Мирон, Світлана / Г. П. Півторак. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 53-55.
7. Усачева В. В. Славянская ихтиологическая терминология / В. В. Усачева. – М. : Индрик, 2003. – 349 с.
8. Вихованець І. Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. – К. : Радянська школа, 1990. – 280 с.
9. Етимологічний словник української мови. Т. 2. – К. : Наукова думка, 1985. – 570 с.

Poistogova M. The feature «color» in flora names of Eastern Polissia dialects

*The article deals with the analysis of recorded in Eastern Polissian dialects flora names motivated by the feature 'color'. It is observed that the dialect speakers associate the flora objects with the color, names of which are not yet established in the nomination. Names that directly or indirectly indicate the color of the plant or its part are given. In the first case, the flora names are formed from the corresponding adjectives that identify the color. The author notes the phytonames correlated with different colors – among them the most spread are white, black, red, yellow, green, blue and the least spread are pink, reddish, purple, light blue, violet, grey, brown, crimson, burgundy. The semantic structure of adjective *зелений* is observed. It can reflect the color and the immaturity of plant. Using feature 'color' dialect speakers differentiate the plants species. Motivational feature 'color' is the most typical for plant varieties. Different shades of color are reflected in the plant names (mostly in varieties).*

In a large group of flora names the color is indicated indirectly through an associative comparison with the subject or the environment phenomenon of the same color. The common feature 'color' combines a separate object and plant in dialect speakers' minds; these names reproduce the associativity of dialect speakers' thinking. Plants that produce white juice on the stem break frequently are associated with milk. In Eastern Polissian dialects different semantic motivations of names derived from milk are noted: 'white color of juice', 'white color of leaves, flowers, fruit', 'stage of plant ripeness'. The base for many metaphorical names is black, red and yellow colors. Often in Eastern Polissian dialects speakers' perception yellow and green colors are semantically identical.

Material shows that the feature 'color' in flora names of Eastern Polissian dialects is widely represented. The plant receives a name based on its color or color of a certain part (flowers, stem, leaves, fetuses, eyes, capes, etc.).

Key words: *Eastern Polissia dialects, flora names, motivation, motivational model, motivational feature «color».*